

Vuosikymmenet ulkoasiainhallinnon palveluksessa

Kaksi Paratiisia Pandana ja Orangin välissä

Markku Niinioja

vanhemmilleni

Kaksi Paratiisia Pandan ja Orangin välissä

Vuosikymmenet ulkoasiainhallinnon palveluksessa

Markku Niinioja

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § (”tekstin- ja tiedonlouhinta”) mukaisesti on kielletty.

Valokuvat Markku Niiniojan yksityisarkistosta.

© 2026 Markku Niinioja

Kansi ja graafinen suunnittelu: Subong Research & Communications
Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki,
bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa
ISBN: 978-952-80-5372-9

Sisällys

Esipuhe 8

I

ULKOMINISTERIÖÖN 11

II

PEKING 15

(1) Elämää 1970-luvun alun Kiinassa ja Kiinan
avautuminen 15

(2) Kissinger ja Nixon Kiinaan 58

(3) Kiina Maon jälkeen 69

III

ROOMA 73

IV

PROTOKOLLAOSASTO 81

V

LUSAKA 98

VI

ATEENA 114

VII POHJOISMAIDEN TOIMISTO 121

- (1) Pohjoismaiden toimiston laaja toimenkuva 121
- (2) Pariisin rauhansopimus 138
- (3) Asevienti ja asetuonti 151

VIII OSLO 158

IX RAUHANTURVAKOORDINAATTORI 167

- (1) Lainsäädännön uudistaminen ja Naton johtamaan operaatioon osallistuminen 167
- (2) IFORista SFORiin 204
- (3) Voimankäyttö rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioissa 215
- (4) Afrikan rauhanturva 222
- (5) Yhteistyötä rauhanturvaamisessa 223
- (6) Siviilikriisinhallinta 231
- (7) Rauhanturvaa Kuwaitissa 233

X
KUWAIT 235

XI
IRAKIN SOTA 253

XII
JAKARTA 297

XIII
ILMASTOSUURLÄHETILÄS 311

XIV
KULTTUURIEN KOHTAAMINEN 327

XV
JÄLKISANAT 335

Lähteet ja kiitokset 345

Henkilöhakemisto 348

Esipuhe

Yli neljän vuosikymmenen ajan kestäneen palveluni aikana ulkoasiainhallinnossa puin useammin ylleni kaasunaamarin ja suojapuvun kuin frakin. Vuosikymmenet tarjosivat monenlaisia kokemuksia, niin tutustumista maailman vanhimpiin kulttuureihin kuin Afrikan savanneihin ja Aasian sademetsiin. Kahdestakymmenestä neljästä ulkomaanvuodesta yli puolet toimin kehitysmaissa. Tie alun Kiinan muurilta vei lopuksi Indonesian sademetsiin.

Kun palasin Suomeen syksyllä 2007 Indonesiasta, mainitsin hämmennystä aiheuttaen eräissä tilaisuuksissa, että katsoessani maailmaa itäisestä Aasiasta, Eurooppa näyttää periferialta. Jo ensimmäisessä ulkomaanpaikassani Pekingissä kiinnitin huomiota siihen, että toisin kuin meillä Euroopassa, kartan keskellä oli Kiina, Keskustan valtakunta, ja Eurooppa pienenä kartan vasemmalla laidalla. Tämä kuva vahvistui Indonesiassa.

Kiinnostukseni kansainvälisiin asioihin alkoi vuonna 1956. Se oli monella tavalla merkittävä vuosi elämässäni. Aloitin oppikoulun, muutimme asuinpaikkaamme ja isäni menehtyi sairauskohtaukseen pian muuton jälkeen. Surun keskellä seurasin kansainvälisiä tapahtumia. Unkarin kansannousu ja Suezin kriisi hallitsivat otsikoita ja ahmin niitä koskevat uutiset. Parin vuoden kuluttua ilmestyi kirja *Kylmän rauhan maailma*, jossa käsiteltiin laajasti maailmanpoliittisia tapahtumia. Sen kirjoittajista useista tuli myöhemmin esimiehiäni ja työtovereitani ulkoministeriössä.

Meille kotiin tilattiin 1950-luvun lopulta alkaen *Newsweek* ja olin sen uskollinen lukija vuosikymmeniä. Koulussa kirjoitin usein ainekirjoituksessa kansainvälisistä tapahtumista. Historian opettajanani oli Veli Nurkka, jonka tunneilla käytiin läpi historian suuria linjoja ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Mieleeni on jäänyt opettajani toteamus: ”Jos halutaan löytää historian punainen lanka, se on kansojen pyrkimys vapauteen.” Nurkka painotti kaupan ja talouden vaikutusta valtioiden välisiin suhteisiin ja häneltä saimme myös yhteiskuntaopillista tietoutta. Pohdittavaa antoi myös opettajani toteamus minulle: ”Tietämyksemme perusaksioomien jatkuvasti muuttuessa on meidän pystyttävä soveltamaan haltuumme tulevaa tietoa asioiden relaatioista aina uudella tavalla.”

Vuoden 1961 loppusyksyllä katselimme luokkatovereitteni kanssa Haminan yhteislyseon ikkunasta lähitalon lipputangossa liehunut Suomen lippua. Olimme hyvin tietoisia Suomen hiljattain vastaanottamasta Neuvostoliiton nootista ja keskustelimme siitä, saako Suomen lippu liehua vapaasti vastaisuudessakin. Kun kävin viimeksi Haminassa, jo kaukaa kiinnitti huomion Euroopan silloin korkein lipputanko, jossa liehui maailman suurin Suomen lippu.

Lukioon siirtyessäni mielessäni alkoi kangastaa ajatus ulkoministeriöstä työpaikkana. Kotikaupungistani Haminasta oli lähtenyt muutamia henkilöitä ulkoasiainhallinnon palvelukseen, tärkeimmäksi heistä minulle tuli Esko Lipponen. Isämme olivat kollegoita ja olimme perhetuttuja. Esko oli minua 15 vuotta vanhempi, enkä oppinut häntä Haminassa henkilökohtaisesti tuntemaan. Esimerkillään hän kuitenkin osoitti, että pienestä Haminan kaupungistakin voi päästä kansainväliselle uralle.

Eläkkeelle siirtyessäni mielessäni oli ajatus kirjoittaa kokemuksistani ulkoasiainhallinnossa. Erityisesti halusin kirjata prosessin, joka vei suomalaiset sotilaat ensimmäistä kertaa Naton johtamaan operaatioon vuonna 1995 Bosnia-Hertsegovinassa.

Varsin yksityiskohtainen selostus valottaa sitä, minkälaisissa aikapaineissa toimimme ja miten tärkeänä asiaa pidettiin poliittisessa johdossa. Tämä ensimmäinen laaja yhteistyö Naton kanssa oli alkua kehitykselle, joka johti keväällä 2023 Suomen Naton jäseneksi. Yhteinen tiemme Ruotsin kanssa tuli myös jo Bosnian operaation yhteydessä tutuksi. Naton komentoon joutuminen ei ollut Ruotsille helppoa, mutta Suomen mukaan-tulo operaatioon helpotti päätöksentekoa Ruotsissa.

Toinen aihe, joka on rauhanturvan ja kriisinhallinnan ohella ollut kiinnostukseni kohteena koko urani ajan, on ollut Kiina ja sen kehitys. Napoleonin kerrotaan sanoneen: ”Antakaamme Kiinan nukkua, sillä kun Kiina herää, se tulee ravistelemaan maailmaa.” Kiina on herännyt. Sain seurata Kiinan poliittista avautumista 1970-luvun alkuvuosina Pekingissä. Talouden uudistuminen alkoi hieman myöhemmin, ja nyt Kiina on jo noussut tai nousemassa monella alueella johtoasemaan maailmassa. Se on ollut edelläkävijä tekoälyn kehittämisessä, *Vyö ja tie* on maailman suurin infrastruktuurihanke, jonka tavoitteena on tehdä Kiinasta keskeinen maa

maailmassa, Keskustan valtakunta. Tämä kaikki tekee Kiinan ja koko Aasian kehityksen seuraamisesta niin kiehtovaa. Kolmantena laajana kokonaisuutena on Irakin sota vuonna 2003 ja se, kuinka sen siemenet oli kylvetty jo edellisen sodan aikana vuonna 1991 ja kuinka koimme sen suur-lähetystössä Kuwaitissa.

Näiden laajempien kokonaisuuksien lisäksi käsittelen eräitä poliittisesti mielenkiintoisia tapahtumia ja tehtäviäni sekä kotimaassa että ulkomaan-edustuksessa samoin kuin joitakin henkilökohtaisia muistoja.

Helsingissä, 22.4.2025

Markku Niinioja

I

ULKOMINISTERIÖÖN

Aloitin urani ulkoministeriössä tammikuun alussa 1970 hallinnollisen osaston apulaisosastopäällikön Ossi Sunellin huoneesta. Minut määrättiin yhdessä samana päivänä aloittaneen Marjatta Rasin kanssa kauppapoliittiselle osastolle Paavo Kaarlehdon jaostoon. Marjatasta tuli Risto Kaupin avustaja EEC-asioissa ja minusta Olavi Raution avustaja Efta-asioissa.

Ensimmäisten kuukausien ajalta mieleeni on jäänyt erityisesti muutamia tapahtumia, joista kaksi liittyi toisiinsa. Valtioneuvosto päätti maaliskuun 24. päivänä 1970, että Pohjoismaiden taloudellisen yhteistyön järjestön NORDEKin perustamissopimusta ei tule allekirjoittaa tässä vaiheessa. Valtioneuvosto katsoi, että koska muut Pohjoismaat parhaillaan valmistautuvat neuvottelemaan liittymisestä Euroopan Talousyhteisöön, NORDEKin syntyminen ja sopimuksen jatkuva soveltaminen Suomen tekemien varaustenkin valossa on epävarmaa ja että sopimus hallituksen mielestä ei näytä vallitsevissa olosuhteissa täyttävän sopimuksen vakavuudelle ja pysyvyydelle asetettavia vaatimuksia. Muistan nähneeni vanhempien kollegoiden pettäneitä ilmeitä kauppapoliittisella osastolla.

Ei mennyt kuitenkaan kauaa, kunnes tasavallan presidentti Urho Kekkonen piti puheen valtiopäivien avajaisissa huhtikuun 6. päivänä. Puheessa presidentti totesi, että kysymys Euroopan Talousyhteisön laajentumisesta on tuonut eteemme Euroopan markkina-asetelmien mahdollisen muutoksen. Tässä tilanteessa meidän on huolehdittava kilpailuedellytystemme säilyttämisestä myös tällä suunnalla. Puhetta oli valmisteltu huolella ja se viittasi siihen, että Suomi katsoi länteen ja läntiseen integraatioon, mikä aikanaan johti Euroopan unionin jäsenyyteen.

Kekkonen palasi aiheeseen vielä vierailullaan Yhdysvalloissa heinäkuussa pitämässään puheessa, jossa hän totesi olevan Suomen elinietujen mukaista säilyttää kilpailuasemansa kaikilla markkinoilla. Hän jatkoi, että mitä järjestelyjä joudutaankin tämän päämäärän hyväksi tekemään, niiden täytyy olla sopusoinnussa puolueettomuuspolitiikkamme kanssa.

Presidentti Urho Kekkonen suoritti virallisen vierailun Neuvostoliittoon kesällä 1970. Vierailukommunikeaa koskeviin neuvotteluihin

Moskovaan suomalaiset matkustivat osastopäällikkö Risto Hyvärisen johdolla. Istuin silloin Valtioneuvoston linnan Hallituskadun puoleisen käytävän varrella olevassa huoneessa yhdessä kollegani Antero Viertiön kanssa. Minä olin kauppapoliittisella ja Antero poliittisella osastolla, joten osastojen raja kulki huoneemme keskeltä.

Antero Viertiö oli saanut tehtäväkseen valmistella leikkaa ja liimaa – menetelmällä aikaisempiin vierailukommunikeoihin perustuvan ”lakanan”. Siihen oli merkitty, mitä kommunikeoiden keskeisistä asioista oli kunkin vierailun yhteydessä todettu. Paperi oli tosiaan käytännössä koko kirjoituspyödyän kokoinen, siitä nimi lakana.

Antero kertoi myöhemmin kuulleensa, että ”lakana” oli tehnyt suuren vaikutuksen neuvostoliittolaisiin. Hyvärinen oli pystynyt sen avulla helposti osoittamaan, mitä kustakin kysymyksestä oli aikaisemmissa kommunikeoissa todettu.

Elokuun alussa 1970 siirryin kauppapoliittisella osastolla toimistoon, jossa hoidettiin pienten sosialististen maiden kanssa käytävää kauppaa koskevia asioita. Olin mukana kauppaneuvotteluissa Bulgarian kanssa ja tein ensimmäisen virkamatkani ulkomaille loppusyksyllä kauppaneuvotteluihin Prahaan. Kauppaneuvotteluissa oli mukana pienehkö piiri, jonka jäseniä tapasin vielä myöhemmin Pekingissä.

Siirryin poliittiselle osastolle YK-toimistoon vuoden 1971 alussa. Keskeinen asia oli YK:n pääsihteerikysymys. Suomen ehdokkaana olleelta suurlähettiläs Max Jakobsonilta tuli meille ohjeita kampanjan toteuttamisessa.

Alkuvuonna 1971 sain puhelinsoiton hallinnollisen osaston apulais-osastopäälliköltä Ossi Sunellilta. Hän kertoi hallinnollisella suunnitellun siirtoani ulkomaanedustukseen. Päivämäärä oli 1.5. ja paikka Peking. Aikamoinen yllätys se minulle oli. En ollut juurikaan ulkomailla käynyt, ja nyt oli odotettavissa lähtö kauas Aasiaan, kulttuurivallankumouksen Kiinaan.

Ulkoasiainhallinnon virkailijayhdistyksen perustaminen

1960-luvun lopulla ulkoasiainhallinnon piirissä alkoi kypsyä ajatus ammatillisesta järjestäytymisestä, ja Säätytalolle kutsuttiin huhtikuun lopussa 1969 koolle kaikki ulkoasiainhallinnon palveluksessa olevat pohtimaan oman ammattiyhdistyksen perustamista. Tilaisuuden konkreettisena tavoitteena oli valita toimikunta valmistelemaan ulkoasiainhallinnon virkamiesyhdistyksen perustamista. Toimikuntaan valittiin vahtimestarien, kansliahenkilökunnan, virkamiesharjoittelija- ja avustajataason, jaostositteeritason sekä vanhemman virkamieskunnan edustajat.

Ulkoasiainhallinnon virkailijayhdistyksen UHVYn perustamisessa keskeisessä asemassa ollut apulaisosastopäällikkö Yrjö Väänänen on kertonut, että ulkoasiainhallinnon ammatillista järjestäytymistä ajavien keskuudessa katsottiin uuden, vain oman hallinnonhaaran piiriin rajoittuvan, ammattiyhdistyksen perustamisen olevan tehokkain tapa ajaa jäsenten etuja. Tällainen ammattiyhdistys ymmärtäisi parhaiten ulkomaanedustuksessa palvelevan henkilöstön erityisongelmia, koska kotimaassakin olevilla toimihenkilöillä olisi miltei säännönmukaisesti kokemusta ulkomaanedustuksesta.

UHVYn perustava kokous järjestettiin Säätytalossa maaliskuun 12. päivänä 1970. Kokoukseen osallistui 36 henkilöä. Asialistalla olleet kysymykset käsiteltiin toimistopäällikkö Jaakko Iloniemen johdolla. Yrjö Väänänen teki selkoa valmistelevan toimikunnan esityksistä ja sääntöluonnos hyväksyttiin vähäisin muutoksin. Kun tarvittavat päätökset oli tehty ja yhdistyksen toimihenkilöt valittu, kaikki näytti olevan valmista ja kokouksen odotettiin päättyvän. Tällöin puheenjohtaja totesi, että vielä olisi yksi asia hoidettavana: kokoussalin vuokra.

Juuri perustetulla yhdistyksellä ei tietenkään vielä ollut omia varoja, ja niinpä hetken mietinnän jälkeen ehdotettiin, että laitetaan hattu kiertämään. Tässä vaiheessa Ritarikadun pääoven vahtimestari Lennart Asikainen pyysi puheenvuoron ja totesi, että ministeriössä kertyy paljon jätettä, ja hän ehdotti, että vahtimestarit voisivat kerätä ja viedä jätettä paperinkeräykseen. Näin saadulla tulolla voitaisiin kattaa salin vuokra. Ehdotus hyväksyttiin ja pöytäkirjaan merkittiin: ”Vahtimestareille annettiin

valtuudet hoitaa kokoussalin vuokra tarkemmin määräämättömällä tavalla.” Kun tämä viimeinenkin asia oli saatu ratkaistuksi, kokous saatettiin päättää. UHVY oli perustettu.

II PEKING

(1) Elämää 1970-luvun alun Kiinassa ja Kiinan avautuminen

Keskustan valtakunta

Kiinalaisessa ajattelussa ja strategiassa suvereenisuudella on suuri merkitys. Kiina katsoo, että jos sillä on tasavertainen kilpailija, se ei voi olla täysin suvereeni. Kiina pitää itseään nimensä (Zong Guo) mukaisesti keskustan valtakuntana. Tämä Kiinan suvereenisuuden korostus tuli esille työni yhteydessä vuosikymmeniä Kiinan kokemuksiini jälkeen kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa. Kiina ymmärsi ilmastonmuutoksen merkityksen ja tarpeen sen hillitsemiseksi, mutta sen oli vaikeaa alistua sitä kansainvälisesti sitoviin velvoitteisiin.

Kuten eräs brittikollegani totesi vuonna 1972, kiinalaiset eivät olleet menettäneet mitään historiallisesta ylenkatseestaan ulkomaalaisia kohtaan, eikä tätä tullut Kiinassa koskaan unohtaa. 1970-luvun alussa kiinalaiset pukeutuivat kovin vaatimattomasti ja ulkonäkö saattoi johtaa harhaan. Kiinan tuntijat varoittivat kuitenkin aliarvioinnista. Neuvottelut osoittivat, että kiinalaisilla oli täysin ajanmukaiset tiedot ja osaaminen. Tämän oppivat myös suomalaiset tuntemaan. Pienehkö joukko suomalaisia liikemiehiä pääsi perehtymään kiinalaiseen ajatteluun ja toimintaan perusteellisesti, sillä kauppaneuvottelut saattoivat kestää joskus hyvinkin pitkään, ja samat henkilöt osallistuivat niihin useina vuosina.

Mao Zedong oli katsonut, että vuoden 1911 vallankumous ja vuoden 1949 vapautus eivät riittäneet, vaan tarvittiin vielä kulttuurivallankumous, jotta kansan ajattelutapa muuttuisi. Kulttuurivallankumous meni väkivaltaisuuksineen kuitenkin liian pitkälle, eikä se tuonut toivottuja tuloksia. Yhtenä esimerkkinä olivat liikennevalot. Punaisilla sai ajaa eteenpäin ja vihreillä piti pysähtyä. Tämä oli kuitenkin vastoin ihmisluontoa. Punainen yhdistetään ihmisten mielissä vaaraan, se on veren väri, ja liikennevalokeilusta luovuttiin pian. Yhden Kiinan johtavan poliitikon ajattelua

kulttuurivallankumouksen aikana kuvasi se, että hänen mukaansa Einsteinin suhteellisuusteoria oli poliittisesti taantumuksellinen, ideologisesti järjestön ja tieteellisesti väärä.

Valmistautuminen Kiinaan lähtöön

Ensimmäiset ensi käden tietoni Kiinasta olin saanut kansakoulussa 1950-luvun alkuvuosina, kun maassa pitkään lähetyssaarnaajana toiminut Päivö Parviainen kävi kertomassa kokemuksiaan kiinnostuneelle kuulijakunnalle. Parviainen joutui poistumaan viimeisenä suomalaisena lähetyssaarnaajana Kiinasta vuonna 1953.

Ennen Pekingiin lähtöäni kävin keskustelemassa, kuten siihen aikaan oli käytäntönä, ulkoministeriön tilijaoston päällikön Olli Ilolan kanssa pal-kan lisäksi maksettavasta paikalliskorotuksestani. Ilola oli tunnettu tarkasta taloudenpidosta. Pekingin suurlähetystön tarpeisiin hän kertoi kuitenkin aina suhtautuneensa myötämielisesti ymmärtäen sen monessa mielessä vaikeat olosuhteet. Suurlähetystöllä oli hyvä sauna, ja kesä-heinäkuun vaihteessa 1971 tontilla vihittiin käyttöön uima-allas. Kiinalaiset vielä insistoivat, että siitä piti tulla suurempi kuin aluksi oli suunniteltu. Pekingin kesät olivat hyvin kuumia ja kosteita ja uima-allas oli vilkkaassa käytössä.

Junalla Pekingiin

Torstaina, huhtikuun 22. päivänä 1971 klo 13 alkoi Helsingin rautatieasemalta suuri seikkailu. Täytin tuona päivänä 26 vuotta ja lähdin ensimmäiselle ulkomaanpostilleni Pekingiin. Rautatieasemalla minua saattamassa oli puolisen tusinaa kollegoitani, läheisimpiä työtovereitani. Olin pari päivää aikaisemmin työtovereideni järjestämässä läksiäistilaisuudessa saanut aidolle paperille laaditun, mutta leikkimielisen asiakirjan, jolla minut ”nimitettiin” Ping-Pong –konsuliksi Kiinaan. Samalla sain lahjaksi pöytätennismailan ja –pallon. Työtoverini olivat huomanneet, mitä Kiinassa oli tapahtumassa ja miten läheltä pääsisin tapahtumia seuraamaan.

Samalla junalla Moskovaan matkusti Irmeli Oinonen, Moskovassa olleen kollegani Pekka Oinosen puoliso ja saman koulun oppilaita kuin minä.

Markku Niinioja todisti omalta parvekkeeltaan presidentti Richard Nixonin autosaattueen saapumista Pekingiin helmikuussa 1972 ja samoihin aikoihin tapahtunutta Kiinan poliittista avautumista ja suhteiden luomista useihin länsimaihin. Niinioja oli ulkoministeriön rauhanturvakoordinaattorina keskeisesti valmistelemassa Suomen menemistä ensi kertaa Naton lipun alle Bosnia-Hertsegovinan rauhanturvaoperaatiossa. Siitä jatkunut kehitys vei Suomen Naton jäsenyyteen. Irakin sodan 2003 Niinioja koki edustuston päällikkönä Kuwaitissa. Hänen urallaan tärkeällä sijalla olikin turvallisuus, henkilökohtaisella tasolla ja poliittisesti. Teoksessa kerrotaan myös lisätietoja aikanaan huomiota herättäneistä tapahtumista. Suurlähettiläs Niinioja (s.1945) palveli yli 43 vuotta kestäneellä urallaan Suomen edustustoissa Pekingissä, Roomassa, Lusakassa, Ateenassa ja Oslossa sekä toimi Suomen suurlähettiläänä Kuwaitissa, Bahrainissa, Qatarissa, Indonesiassa ja Timor-Lestessä.

9 789528 053729